

nehézségtől, hogy míg valamennyi polgári és felsőbb leányiskola tanítani képes orvosnőkkel volna ellátva (20 év alatt távolról sem sikerült az összes középiskolákat iskolaorvosokkal és egészségtan tanárokkal ellátni), legalább 100 esztendő eltelne és hogy addig a polgári iskolai tanítónőket föltétlenül szintén meg kellene bízni az egészségtan tanításával, ki biztosít arról, hogy orvosnők mindig lesznek? vajjon nem muló divattal állunk-e szemben? Én részemről meg vagyok győződve, hogy mi itt muló jelenséggel állunk szemben és épen azért nem merném javasolni, hogy az egészségtan tanítását leányiskolákban orvosnőkre bizzuk.

Én tehát azon határozott nézetet vallom, hogy a polgári iskolákban általában nem az orvos kezébe való az egészségtan tanítása, még akkor sem, ha azon intézetnek egyúttal iskolaorvosa lenne. Törekedjenek az iskolaorvosok minden erejükkel a mérvadó köröket meggyőzni, hogy mily fontos úgy a tanítás szempontjából, mint az iskolába járó gyermek jövője szempontjából annak egészségének, egészséges fejlődésének biztosítása és ellenőrzése. Ez az orvosok főhivatása az iskolával szemben és nem a tanítás, mely csak fentebb megjelölt, szigorúan körvonalozott esetekben tartózkodhat a hatáskörükbe. Csak akkor és ott tanítsanak az orvosok, amikor és ahol föltétlenül nekik kell azt megtenni, egyébként maradjanak meg hivatásuk tulajdonképeni mezején és bizzák a tanítást azokra, akik arra képezték ki magukat.

JUBA ADOLF.

A ST.-LOUISI VILÁGKIÁLLÍTÁS TANÜGYI CSOPORTJAI.

(Befejező közlemény.)

Gyakorlati sokoldalúság. Washingtonban egy szállítókoscsi külsején ezeket a szavakat pillantottam meg: *We move anything* (mindent szállítunk); csattanós jeliséje ez az amerikai iskolának és az iskolaügyi kiállításnak, mely az egész vonalon azt a közmondásos törekvést szemlélteti, hogy ne az iskolának tanuljunk, hanem az életre neveljünk. Ide tartozik a felelősség tudatának korai nevelése és a felelősség megvalósítására való szoktatás is. Korunk kereskedelmi és ipari szellemének megfelelően már a legelső fokon megkezdik a kézi ügyesség gyakorlását; ezután következnek a természettudományok és a különböző ipari foglalkozások: asztalos-, lakatos-, kovács- és gépmunkák; könyvvitel, gép- és gyorsírás stb. Hogy mennyire szemük előtt lebeg a reális élet, bizonyítják azok a gyakorlatok is, melyeket

a tüzi veszedelemre való tekintettel végeztetnek, amikor alig néhány perc alatt előre megállapított rendben s terv szerint vonulnak ki a tanárok vezetése alatt az épületből. Az amerikai nevelési eszmény abból áll, hogy az országot jó és gyakorlati emberekkel népesítse be, akik az alkotmányban is járatosak. Azok a leányok és ifjak, akik 18—19 éves korukban kerülnek ki a high-schoolból, valóban sok ismerettel és ügyességgel lépnek ki az életbe, melyre különben vannak előkészítve, mint ami esetleg értelmileg fejlettebb abiturienteink, akik jórészt hivatalvadászatra adják magukat, vagy a proletárságot gyarapítják.

Egy francia tanférfiú, aki kormányának megbízásából tanulmányozta nemrég az amerikai közoktatásügyi viszonyokat, beszámolóját a következő vallomással végzi: Ha mi azt akarjuk, hogy a jövőendő nemzedék (*les Français de demain*) igazán megvalósítsa azt az osztályrészt, mely őt az emberi eszményből méltán megilleti, ne neveljünk belőlük tudósokat és ábrándozókat, hanem képezzük ki őket a tett embereivé, adjunk nekik élő leckéket a valóságból, amint hogy ilyeneket kapnak a fiatal amerikaiak.

Egyéniség. Már az iskolatípusok tárgyalásánál láttuk, hogy az amerikai iskolaszervezet figyelemmel van a legkülönbözőbb szükségletekre: az élet odaát pedig azt mutatja, hogy az egyén mindenütt önmagára van állítva s hogy a «Segíts magadon!» elv az uralkodó. Ennek az életfelfogásnak igyekezik eleget tenni az iskola azzal is, hogy az egyén hajlamait és képességeit alulról felfelé mind nagyobb figyelemben részesíti. A középső és felső fokon a szabadon választható (*elective*) rendszer uralkodik számos «furkációval», amely szótól mi annyira irtózuunk, jóllehet ez az elágazás a viszonyok nyomása alatt részben máris befogadást nyert. A különbség az, hogy mi kényszerűségből tesszük egy vagy két tantárgyra, ők pedig önként a tantárgyak összességére. Igaz, ez felszínes és káros eklekticizmusra avagy egyes tantárgyaknak túlsúlyára is vezethet, de odaát nincs mitől tartani, mert ott a specializmus minden téren hódít. Azután az alsó fokon, a népiskolában, mégis *egy* célra törekszenek: arra, hogy derék, lehetőleg egyformán gondolkodó és érző polgárokat neveljenek s így az egész népet, a tömegeket nemzeti szellemben fejlesszék. Az *elective*-rendszernek egy másik nagy előnye, hogy a szellemi túlterhelésnek gátat vet.

Művészet. Az amerikai művészetről, az amerikaiak műérzékéről nem a leghizelgőbb fogalmak vannak elterjedve Európaszerte s az újvilágot ismertető művekben nem ritkán ilyen kifejezésekre akadunk: gyarló műérzék, zavaró egyoldalúság, az elmélyedés hiánya, természeti népek nivója és parvenűség, drága tehát szép s i. t. Megenge-

dem, hogy ez a leszólás helyenként jogosult, sőt érthető és menthető, amennyiben odaát hiányzik a művészet magas fejlettségét feltételező hosszú mult és lassú kifejlés, de ennek ellenében, ha igazságosak akarunk lenni, nem volna szabad figyelmen kívül hagyni a művészi dolgokban megnyilatkozó erkölcsi akaratot és anyagi tehetséget, melyek sokat ígérő elemei az eredményes jövőnek. Már maga az a körülmény, hogy minden nagyobb városnak van egy v. több művészeti iskolája, melyet mindkét nembeli hallgatók nagy számmal keresnek fel, bizonyosság rá, hogy a művészet mind jobban terjedő egyéni és közszükséglet; kezesség ez egyúttal arra, hogy az irányok és törekvések tarkaságát és a technikai oldal túlsúlyát belátható időben tudatosabb s egységesebb irányban való fejlődés s fokozódó elmélyedés fogják felváltani. A kiállításon nem egy ilyen iskola, pl. a *St. Louis School of fine arts* rajzokkal, tanulmányokkal és festményekkel derekasan volt képviselve. Szép jövőt és nagy eredményt jósolhatni annak a dicséretes szokásnak, hogy a nép- és középiskolákban az egész világ műremekeit kitűnő reprodukciókban mutatják be, ami nagyban fejleszti a szépnak szeretetét, a művészi izlést és a művészetek kedvelését, nem is szólva arról, hogy ez a tantermeknek kedves dísz és külsőt kölcsönöz. E mellett külön egyesületek, az ú. n. *Public School Art Society*-k (Boston, Chicago stb.) kizárólagosan a művészetnek az iskolában való terjesztésével foglalkoznak; a *Perry Pictures Company* pedig potomon terjeszt vagy 2000 különböző képecskét a világ legnevezetesebb műalkotásairól (darabja 1 cent, 120 darab egy dollár.)

Mint a nevelésnek modern függelékeiről, itt emlékezünk meg röviden az *állatvédelemről* és a *békemozgalomról* iskolai vonatkozásaiban. Külön e célra alakult szövetkezetek (*Humane Education Committee, Peace and Arbitration Committee*) elárasztják az iskolákat népszerű és képes röpiratokkal, a melyek az emített két mozgalomnak hathatós propaganda-eszközei. A gyermeki lélek és elme fejlettségéhez mérten tárgyalják a házi állatok hasznát és kimelését, a madarak védelmét, megkapó mesék alakjában korholják az állatkinzást, az iskolákban és a családokban jelmondatokkal díszített állatvédő-naptárokat (*Humane Calendar*) terjesztenek; a háború borzalmaait pedig a felemésztett rengeteg költségekkel együtt megkapóan szemléltetik. Egy ilyen nyomtatványon olvassuk e szűkszavú, de mégis beszédes mondatot: «Egy első osztályú csatahajó ép annyiba kerül, mint a harvardi egyetemnek összes 94 épülete.»*

* Hogy ez merő játéknál több, bizonyították a nyugat- és észak-európai kulturnépek, akiknek valóságos béke-ifjúsági és tankegyetemenk van. Így pl. a napokban jelent meg Párisban: *Pour la Paix, lectures*

Vallásos nevelés. Az alkotmánynak megfelelően a kormány nem avatkozik a vallás dolgaiba s a nyilvános intézetekben a vallás-tanítás nem az iskolára tartozik, kivéve természetesen az ág. evang. és a róm. kath. felekezeti népiskolákat, amelyekben osztályonként és naponként 40—45 perc jut hittanra.* Ezzel a missziók és a családok foglalkoznak, akik gyermekeiket rendszerint az ú. n. vasárnapi iskolákba (*sunday school*) küldik, amelyekben nagybárá nők működnek, ritkábban teológusok. De azért mégis vallásos nép az amerikai s ilyen az iskolája is, ám nem oly értelemben mint mi és nálunk. Az ő egyházai egyéniek, gyakorlatiak s hogy úgy mondjam kulturálisak; erejük és befolyásuk ép abban rejlik, hogy felölelik a társadalmi mozgalmakat s hogy a nők legbuzgóbb apostolaiak. S amikor a tanítás reggelenként egy közös imával vagy a szentírás egy részének felolvasásával veszi kezdetét, nem szabad felejteni, hogy ez egy egyetemes hitnek kultusza, melyből minden felekezeti jelleg szigorúan ki van zárva. Külön említést érdemel az 1852-ben alapított «Keresztyén Ifjak Egyesülete» (*Young Men's Christian Association = Y. M. C. A.*); egy hatalmas országos szervezet ez, melynek csaknem minden városban van saját fiókja külön helyiségekkel, könyvtárral és sportklubbal s amely kitűnő vezetés alatt áldásos tevékenységet fejt ki s fontos tényezővé lett az Egyesült-Államokban.

Hazafias nevelés. Mi sem tévesebb annál az európai feltevésnél, hogy az amerikaiak kozmopolitikus nemzet; lépten-nyomon, az iskolában és az életben olyan élénken lüktető hazafissággal találkozunk ott, mely még ami hirhedt sovinizmusunkat is megszégyeníti. Amerikai, tehát jó; az amerikai a világ első népe; Amerika az egyetlen ország, a melyben élni lehet: ilyen s ehhez hasonló vallomások közkeletűek s a túlzás nyomában járó kinövéseket is mutatják: a nemzeti szerénységnek és a többi népek igazságos megbecsülésének hiányát. Sőt kétszeresen hazafiak ők: az Unió és az egyes államok tekintetében, s ez a kétféle patriotizmus szépen megfér egymás mellett, mert az utóbbit amaz alá rendelik. Ennek a pozitív amerikai hazafisságnak legmelegebb fészke az iskola, jelesen a népiskola, melyet Münsterberg egy óriás malomhoz hasonlít, mely minden idegen elemet biztosan és gyorsan zúz össze. A bevándorlók gyermekei testtel-lelékkel amerikaiaknak vallják magukat s már a 2. nemzedék annyira amerikanizáló-

historiques à l'usage de l'enseignement élémentaire par *Laguerre* et *Carlier*, melyhez a híres *Passy* Frigyes írt előszót.

* *The Catholic parochial schools* (Washington 1904) c. hivatalos tanulmány a kath. népiskolák számát az Egy.-Államokban 3978-ra, a tanulókéét 963.683-ra teszi; ugyanott közlik a tantervet is.

dott, hogy — az említett tudós szerint — minden habozás nélkül fogna fegyvert őshazája ellen. Ennek nyitja pedig az *egynyelvűség*, a földrajz és történelem, mely javarészában honi s a haza jóságát és szépségeit igyekszik kidomborítani; ezt a célt szolgálják az iskolai ünnepélyek (*days*),* a Washington-kultusz, az alkotmánytannak kötelező tanítása és ismerete, a hazafias dalok (*Home, sweat home; Star spangled banner; America* stb.); a csillagos lobogó, mely minden iskola ormán leng s minden tanteremnek legszebb díszze; de még az írásbeli dolgozatok is, melyeknek egyik kedvelt s a kiállított füzetekben gyakran váltakozó témája «A világ urai». Ne is higgye senki, hogy Amerikában angol nyelv nélkül boldogul; a német nem népszerű, a franciát még inkább kedvelik, de pozitív nyelvismereteik mindkettőben gyarlók.

Együttes nevelés (*coeducation*). A két nembeli ifjúságnak együttes iskoláztatása egyik fő-jellemvonása az amerikai rendszernek, s egyúttal az, amelyet ők maguk legnagyobbra tartanak s amelyről a külföldön legtöbbit beszélnek. 628 város közül 587-ben, azaz 91%-ban az összes nyilvános iskolákban a coeducation járja, úgy hogy 7,700.000 fiú, 7,600.000 leánnyal együtt tanul. A fejlődést s a mai állapotot egy-egy érdekes és tanulságos térkép és diagramm mutatja az *Education of Women* című hivatalos monografiában (11., 14. l.). Ennek a rendkívül nagy horderejű problémának részletes tárgyalását külön alkalomra tartom fenn magamnak, mert röviden és könnyen ezzel elbánni nem lehet, de állásfoglalásomat már most előlegezhetem. Azt tartom, hogy az együttes nevelés a tanítás alsó fokán és fokozatosan más művelt államokban is meghonosítható (sőt részben pl. Svédországban, Német- és Angolországban, Dániában már be is van vezetve), de a gyermekkoron túl, a tizedik évtől felfelé, a kedvező amerikai tapasztalatok dacára első sorban az illető népnek erkölcsi és társadalmi érettségétől és vérmérsékletétől kell függővé tenni. Mert ne feledjük, még Amerikában is vannak kétkedők s egy odaváló asszony jegyezte meg szellemesen: *Coeducation is a question of latitude*, az együttes nevelés a földrajzi szélességek kérdése. Szerintem a coeducation lehetősége első sorban valamely nép vérmérsékletétől, társadalmának erkölcsi fegyelmezettségétől s esetleg pl. magániskolákban még az ifjúság kiszemelésétől függ, s engem a világnak összes kedvező statisztikai adatai sem bírhatnának rá, hogy olyan környezetbe, ahol még a vegyes, két nembeli tanítói vagy tanári kar sem

* Lásd *Krécsy Béla* jeles összeállítását a budapesti VI. ker. áll. főreáliskola 1896—97. Értesítőjében (18 lap).

áll egész szilárd erkölcsi talajon, ezt a veszedelmes kísérletet a két nembeli serdülő ifjúsággal megkockáztassam.

Aki ezzel a problémával behatóan akar foglalkozni, nem mellőzheti azt a gazdag irodalmat, mely róla különösen az utóbbi években napvilágot látott. Kötelességmulasztást követ el, ha ezt a nagyobbára rendkívül becses gyakorlati és elméleti anyagot saját véleményének támogatására és tisztázására nem értékesíti s pusztán mások szavai vagy kevéssé megbízható szubjektív érzések után indul. Ilyen források a következők: «Über gemeinsame Erziehung von Knaben und Mädchen» von. W. Rein («Frauendienst» 1902, 1—5. füzet). «Coeducation in the schools and colleges of the United States» (Washington, Advance Sheets 1904. három oldalra terjedő amerikai bibliográfiával). Münsterberg: «Die Amerikaner» (II: 34, 41, 261 l. f.). Polenz: «Das Land der Zukunft» (232—39 l.). *Krécsy*: A nők oktatása az amerikai E. Á.-ban (8, l. f., 31. l.).

Testi nevelés.* Hogy az amerikai ifjúság ezen a téren is «vezet», tudjuk mindnyájan. De a kiállításon meggyőződhattünk arról is, hogy ez a fölény nem csupán a faji jellegnek, az előnyös keresztetésnek tulajdonítandó, hanem nagy része van benne annak a becses hagyománynak, mely a közvéleményben és a népnek tudatában a testi mozgás és edzés nélkülözhetetlen voltának alakjában él s az egészségügyi intézkedések pontos betartását az iskolázás legelső fokától kezdve már az önfentartás szempontjából is vallja. Az egész légkör sporttól duzzad itt: St.-Louis nyugati városnegyedeiben az aszfaltozott s cementezett gyalogjárókat a kerékpározó gyerekek és a hengercipőkön korcsolyázó (*skating rink*) leánykák veszélyeztetik. A new-yorki Broadway 654 sz. a. egy *Physical Culture Restaurant* int felénk és a *Police Gazette* hétről-hétre új Herkuleseket és bajnokokat fedez fel. A java munka azonban a játéktereken, versenypályákon és tornacsarnokokban folyik, melyekről a milliomosok fejedelmi bőkezűséggel gondoskodnak. Legutóbb (1904 dec. 14.) Philadelphiában egy olyan tornacsarnokot avattak fel, melynek összes költségei 600.000 dollárra vagyis 3 millió koronára rugnak.

A testi kultúra tekintetében kínálkozó tanulságokat és eredményeket röviden a következő pontokba foglalhatom össze: 1. A testi nevelésnek és az egészségügynek az egész nemzetre kiható fontossága

* A testi nevelés ügyéről a st.-louisi vilákiállításán, továbbá az iskolai egészségügyről (építkezések, felszerelés, antialkoholizmus stb.) részletesen számoltam be az *Országos Közegészségi Egyesületben* tartott két felolvasásban, melyek az «Egészség» 1905. évfolyamában és külön lenyomatban is megjelentek.

átment a köztudatba. 2. Ennek a testi fölénynek alapja a tudományos elveken nyugvó rendszeres testi kultúra. 3. Az amerikai egészségére önző, mértékletes (abstinens) és fürdőkedvelő nép. 4. Mésés áldozatkészsége kiterjed egyúttal a versenyekre, a játékterekre és tornacsarnokokra. 5. Nemzeti fölényének tudatában azt is nézi, mit tanulhat más népektől. 6. A leányok testi nevelése (főleg svéd torna és szabadtéri játékok) kiegészítő része minden iskoláztatásuknak. 7. A tornatanítók képzése magas tudományos színvonalon áll, mellyel a széleskörű egyetemes műveltség karöltve jár. 8. Az iskolán kívül ifjúsági testgyakorló-egyesületek és szövetségek gondoskodnak a szórakoztató és edző foglalkozásról. 9. Mind az iskolai mind az egyesületi testnevelésben nagy súlyt vetnek az erkölcsi tényezőkre. 10. A modern higiénia követelményeinek megfelelő iskolákban nem kísért a szellemi túlterhelés réme s szabad idő bőven áll rendelkezésre.

Ezen számos előnnyel szemben nem hallgathatjuk el a kinövéseket sem, melyek ellen — igaz — a lakosság és tanítóság higgadtabb része maga is küzd. Ilyenek a túlságos kikészítés (*training*), az atletikának egyeduralmi törekvései és a versenyeknek elfajulása, a fogadási szenvedély s végre egynemely intézeti hagyomány, mely főleg a noviciusokat («golyák», *freshmen*) veti alá embertelen próbáknak (*hazing* etc.). Ezen túlzásokkal szemben írta a minap Roosevelt ezeket a szép és reánk nézve is tanulságos szavakat a pályakoszorúzott francia Mistralhoz: Én nem ismerem félre a nemzet testi életének értékét sem, de szeretném, ha nem feledtetné el velünk, hogy túl a testen és fölötte él és hat a lélek is.

A Bureau of Education. Az amerikai *National Educational Association* 1866-ban sürgette egy központi közoktatásügyi hivatalnak felállítást, mely immár az egész művelt világban elismert intézménnyé izmosodott s lényegesen különbözik az európai értelemben vett közoktatásügyi minisztériumoktól, amennyiben rendelkezési és felügyeleti joga nincsen s főleg a tanügyi adatok gyűjtésére s feldolgozására és a bel- és külföldi közoktatási intézmények ismertetésére szorítkozik. A folytonosság szempontjából nagy előny az, hogy a *Bureau* vezetője, a *Commissioner of Education*, rendszeren az országnak egyik legnagyobb tanügyi tekintélye, akinek a politikától független, állandó állását maga a közvélemény követeli.* Ez idő szerint 1889-től William T. Harris az országos közoktatásügyi kor-

* Pedig a *Commissioner of Education* ugyszólván csak statisztikai és adminisztratív közeg. Hogy ez az állandóság nálunk, ahol a reformok korát éljük és a minisztérium egyúttal ellenőrző és kezdeményező közeg, mennyivel fontosabb volna, azt bizonyítani felesleges.

mánybiztos. Minthogy Waldapfel és Krécsey már részletesen ismertették * a *Bureau* szervezetét és célját, most e hivatalnak kiállítására szorítkozhatom. Ennek lényegét az a 86 rendkívül becses és tanulságos statisztikai falitáblázat teszi, melyek az amerikai közoktatásügynek minden ágára nézve hiteles, teljes és tanulságos felvilágosítással szolgálnak. Hogy ezek a kimutatások 8-rét alakban nyomtatásban is megjelentek és a szakférfiaknak ingyen rendelkezésre állnak, már csak azért is üdvös, mert így a legszélesebb körben fognak róluk tudomást venni. Mint utánzásra méltó, eredeti és tanulságos mintákra, főleg két kulturtörténeti táblázatra hívom fel a figyelmet: az egyik az amerikai *college* fejlődését tünteti fel tantárgyakként a XVII. századtól kezdve, a másik ugyancsak időbeli sorrendben a különböző iskolafajoknak gyarapodását. Minthogy csupán az utóbbi nem jelent meg nyomtatásban, közlöm e helyen, utalva azokra a tanulságokra, amelyeket különösen a két utolsó rovat összehasonlítása feltüntet.

Az amerikai közoktatásügynek fejlődése

a különböző iskolanemeknek időbeli gyarapodása alapján.

Az iskola neve	1640.	1700.	1780.	1800.	1820.	1840.	1860.	1880.	1904.
Egyetemek és college-ek ¹	1	2	11	25	44	102	235	370	464
Hittudományi intézetek	—	—	—	—	3	12	33	63	113
Orvostudományi intézetek	—	—	—	—	3	6	18	45	80
Jogtudományi intézetek	—	—	—	1	3	8	21	41	102
Iskolák az indiánusok részére ²	—	—	—	—	21	52	162	398	653
Iskolák fogyatékosok részére	—	—	—	—	2	9	49	95	192
Állami és kerületi iskolarendszerek	—	—	—	—	1	8	22	38	50
Városi iskolarendszerek	—	—	—	—	—	2	14	232	580
Nyilvános középiskolák	—	—	—	—	—	19	100	900	6292
Magán középiskolák ³	—	—	—	—	—	—	—	—	1250
Tanítóképezdék (nyilv. és magán.)	—	—	—	—	—	4	16	108	282
Kereskedelmi iskolák	—	—	—	—	—	4	29	118	520
College-ek kizárólag nőknek	—	—	—	—	—	3	85	125	131
Gyógyszerész-iskolák	—	—	—	—	—	3	5	14	59
Reformiskolák	—	—	—	—	—	2	19	43	92
Fogászati iskolák	—	—	—	—	—	1	3	12	56
Műszaki iskolák	—	—	—	—	—	1	4	19	41
Mezőgazdasági intézetek	—	—	—	—	—	—	5	47	66
Középiskolák és college-ek négereknek	—	—	—	—	—	—	3	47	234
Állatorvosi iskolák	—	—	—	—	—	—	1	2	11
Gyermekkertek (nyilv. és magán.)	—	—	—	—	—	—	—	—	232
Gyermekápoló képzőintézetek	—	—	—	—	—	—	—	—	20
Kéziügyesség-iskolák	—	—	—	—	—	—	—	—	3

Jegyzetek. ¹ férfiak vagy mindkét nem részére; ² nagyobbára a kormány költségén fenntartva; ³ 1880 előtt ilyenek nem voltak. — Az am. szakiskoláknak fejlődését, látogatottságát és elosztását diagrammokban és színes térképen lásd a *Professional Education* c. monográfia 1., 4. és 7. lapján.

* Magyar Pädagogia III. évf. 137. lap, VI. évf. 594—98. lap; Tanáregyl. Közöny XI. évf. 615. lap. — Lásd még az 1903. évről szóló *Report*-ot (*Advance Sheets*, p. 1173).

Statisztikai adatok. A kiállított óriás anyagból álljon itt néhány fontosabb adat. New-York állama népiskolákra 1850-ben 1,607.684 dollárt, 1904-ben 41,418.095 dollárt költött. Egy amerikai szakember ennek dacára panaszkodik, mert ugyanazon a táblázaton felfedezte azt a másik adatot, hogy míg az 1850—1903-ig terjedő időszakban a hadsereg költségei 400 millióra ruhtak, a közoktatásügy csak 235 millióban részesült. Egy másik kimutatás a közművelődési kiadásoknak egy lakosra eső hányadát tünteti fel; itt első helyen Colorado állam áll fejenként 7·6 dollárral, következnek New-York 5·7, Louisiana 0·89, Alabama 0·58 dollárral. Az iskolaépületek gyarapodását és értékét feltüntető táblából megtudjuk, hogy New-York államban az iskolaépületek a chicagói kiállítás (1893) óta többel gyarapodtak mint a megelőző évszázadban: értékük 49 millióról 99 millió dollárra emelkedett. Analfabéták tekintetében leghátrább van Louisiana állam 40%-kal; 5%-nál kevesebb a nyugati új államokban található; a minimum Nebraskában. 1902-ben 75 millió lakosra 17.460,000 tanuló esett, m. p. 16.480,000 elemi és polgári iskolai és 610,000 középiskolai tanuló; volt 127,529 tanító és 293,759 tanítónő. Az összes iskolaügyi kiadások felülmulják a 213 millió dollárt, amelyből 69 % helyi adóból, 16 % állami adóból, a többi pedig alapítványokból nyert fedezetet.

Egyesületek. Az Egyesült-Államoknak leghatalmasabb tanítóegyesülete az 1857-ben alapított *National Educational Association*, melynek tagjai a nyári szünidő alatt évenként más-más városban gyűlnek össze több napi tanácskozásra. Az 1903-iki bostoni kongresszusban vagy 35.000 tanító és tanítónő vett részt. Az egyesület célja a tanítói kar érdekeinek előmozdítása, tekintélyének emelése és az amerikai közoktatásügynek fejlesztése. Pädagogiai tevékenységét 18 szakosztályban végzi s egyes időszakos problémák tanulmányozására külön bizottságokat küld ki. Az évi tagdíj 2 dollár, s jöllehet ebből fedezik a körülbelül 800 lapra terjedő évi jelentésnek költségeit is, már eddig 150.000 dollárnyi alaptókéét gyűjtöttek.

Összefoglalás. Az Egyesült-Államok közoktatásügye, mint látuk, hatalmas, jöllehet nem egyenletesen és egyöntetűen megmívelt terület, melyen elfér a korlátlan evolúció, amelynek javára a 88 milliós társadalom minden rétege közreműködik. Odaát él és fejlődik a tanügyi érzék, lelkiismeretesség és közvélemény és tudatosan törekszik előre és felfelé. Hogy ez a szabad verseny hely- s időnként túlzásokat és kétes kísérleteket érlel, természetes, de minthogy ezek csak rövidéletűek és a jobb által csakhamar leszoríttatnak, nem nagy jelentőségűek. Még két körülmény mozdítja elő a haladást e téren: az az alaposág és körültekintés, mellyel az amerikaiak a külföldi

tanügyet tanulmányozzák és az abban foglalt jót hasznukra fordítani igyekeznek, másrészt a közoktatásügy első tisztének állandósága és a változó politikai áramlatoktól való függetlenítése. Az ú. n. «nagyszabású» reformoknál többet ér a közművelődést minden ízében egyenletesen átható nyugodt, szorgalmas és kitartó munka. Nekünk — írja Wlassics Gyula (Budapesti Szemle 1905 : I, 137. l.) — arra kell törekednünk, hogy népünk legszélesebb rétegeit áthassa az a gondolat, hogy államföntartó erőnket leghatalmasabban azzal gyarapítjuk, ha mind a szellemi, mind a gazdasági kultúra területén mindenki a maga tehetsége szerint ernyedetlenül dolgozik, ha mindenki tökéletesíti magát kitartásban, önfegyelemben, a nagy maradandó célokban való egyesülésben.

A tanügyi kiállításnak alább részletesen kifejtendő három fő-eredményén : a kiállítás realitásán, technikáján és az idegen államok okulásán kívül az amerikai tanügynek mai állapotából még a következő tanulságokat meríthetjük.

I. Előnyök. 1. A nevelés nem csak egyenjogú a tanítással, de ennek föléje helyezendő: jellemképzés. Hazafias és alkotmányos nevelés. 2. A munkára, mértékletességre, önállóságra és életre való nevelés s a tudományok és művészetek tiszteletben tartása. 3. A bezárólag a 14. életévig terjedő iskolakötelezettség, az egyöntetű képzés a népiskolákban és az egyéni hajlamok figyelembevétele a középső és a felső fokon. 4. Az amerikai ifjú kevesebb filológiai tudással és blaszirtással, de több természetes ésszel és életkedvvel lép ki az életbe, ami nemzetgazdasági nyereséggel egyértelmű. 5. Az erkölcsi nevelésben nagy szerep jut az elhárító (profilaktikus) rendszabályoknak; még a javító-intézetekben is emberséges bánásmód uralkodik. 6. Az együttes nevelés (*Coeducation*) ott bevált; ez mérsékli és finomítja az ifjak erkölcsseit és önállóbbá teszi a leányokat. 7. A tudományos alapokra fektetett és mindkét nembeli ifjuságra kiterjesztett intenzív testi nevelés és az egészségügyi rendszabályoknak terjesztése az iskolában ép és erős nemzedéket eredményez.

II. Hátrányok. 1. A tehetősebb családok valóságos majomszeretettel viseltetnek gyermekeik iránt s túlságosan kényeztetik. Az iskola kacérkodása a nyilvánossággal, ami a tanulókra is ráragad (sok ünnepegy, folyóirat). 3. A lelki élet fogyatékos volta, mint a túlságosan gyakorlati tantervek és a korai kereset következménye. 4. Hiányos ismeretek a modern s még inkább a klasszikus nyelvekben. 5. A feminisztikus jelleg túlhajtása: az együttes nevelésnek és a női tanerők alkalmazásának megszorítása az alsó (népiskolai) fokra — szerintem — jobb eredményekre vezetne. 6. A testi nevelés kinövésai a serdülő ifjuságnál: training, egyoldalú atletizálás. 7. A tanszemélyzetnek füg-

gósége helyi, politikai és egyházi tényezőktől; hiányos képzettsége s csekély állandósága.

II.

A következőkben általánosan jellemzem magát a tanügyi kiállítást, külön teszem szóvá egyes kimagasló részeit és röviden megemlékszem azokról a külföldi államokról is, amelyeknek tanügyi csoportja jelentékeny és tanulságos.

A kiállítás külső elrendezésében és technikájában az amerikaiak olyat nyújtottak, ami eddig még nem volt. Lelkiismeretesen tanulmányozták az előző kiállításoknak, nevezetesen a chicagói és párisi világkiállításnak idevágó eredményeit s valóságos különlegességgé fejlesztették a kiállítás eszméjét és fogalmát, az *exhibit idea*-t. A szervező-bizottság idejekorán küldte szét hivatalos értesítéseit és körleveleit, amelyekben ebbeli tapasztalatait közreadta és illusztrált tervekkel készítette a különböző csoportok mintakiállításaira. Ez az egyöntetűség azonban nem esett az egyéniség és eredetiség rovására, mert jóllehet az előírt kiállítási butorok (szekrények, asztalok, forgóállványok) mindenütt ugyanazok voltak, a festői és elmés elrendezésnek és a vonzó szemléltető módoknak és eszközöknek tág tér jutott. Ez a szemléltető bemutatás, *Visual Instruction Exhibit*, mely a mutató módját csaknem egyenrangúnak tekintette magával a kiállítandó tárggyal, a legtermékenyebb versengést támasztotta és oly költséges és mutató dolgokat értelt meg, melyeket másutt belépő díjért kínálnak. Jól tudta a praktikus amerikai, hogy a fáradt és el-tompult látogató közönyösen halad el a legjelesebb iskolai termékek mellett is s azért nem kimélt sem fáradságot sem költséget, hogy figyelmét felkeltse és őt maradásra bírja. Vetített diapositívek, elektromos fényképek, mutoskopok és kinematografok mutatták be az iskolának belső és külső életét s ha egyik vagy másik látogatónál csak valamelyes érdeklődést tapasztaltak, ott termelt a biztos vagy rendesen női helyettese s élő szóval adott minden kívánt s nem kívánt felvilágosítást s a hasznos nyomtatványoknak halmazával árasztotta el.

Igen, ezek a páratlan bőségben és csaknem minden tárgyra és iskolanemre ingyen rendelkezésre álló nyomtatványok tették a kiállításnak második fő erősségét; az ezekre fordított nagy munka és költség bőven megtermi majd gyümölcseit, mert ezeknek fogják betudhatni azt, hogy bel- és külföldiek egyaránt helyesen fogják méltányolni a tanügyi csoportokat s hogy az amerikai iskolákról sok okos szó esik a közel jövőben a külföldi pedagógiai sajtóban. Mert legyünk őszinték: csak kevés embernek adatott, hogy ezt a rengeteg anyagot

a helyszínén minden részletében alaposan tanulmányozhassa, de a közvetlen szemlélet után az ilyen segédeszközökkel ellátva otthon jóval könnyebben végezheti el munkáját. Nagy sikerrel versenyeztek e tekintetben az Egyesült-Államokkal Németország, Belgium és Svédország, melyek az értékes tanügyi monografiák halmazával állítottak be. Aki mindazt összeszedte, amit itt röpiratok, lapok, táblázatok, értesítők, évi- és szakjelentések és katalógusok alakjában gyűjthetett, az valóban igen becses pedagógiai könyvtárra tett szert, melyből az illető államok tanügyét minden ízében megismerheti. Ezen nyomtatványok közül két sorozat megérdemli, hogy legalább cím szerint felsoroljam: az egyik a különböző iskolanemeknek számszerint 20 monografiája, melyeket az illető irány jelesei N. M. Butler, a new-yorki Columbia egyetem elnökének szerkesztése mellett írtak meg; a másik a *Bureau of Education* jövő évben esedékes Jelentésének főbb fejezeteit tartalmazza ú. n. mutatványívek (*Advance Sheets*) alakjában. Amazoknak címei és szerzői a következők:

1. A közoktatásügy szervezése és adminisztrációja Drapertől (31 lap). —
2. Gyermekkertek (Blow, 44). —
3. Elemi oktatás (Harris, 63). —
4. Középső oktatás (Brown, 65). —
5. Az amerikai college (West, 43). —
6. Egyetemek (Perry, 68). —
7. Leányok nevelése (Thomas, 44). —
8. Tanítóképzés (Hinsdale, 49). —
9. Iskolai építkezés és egészségügy (Morrison, 56 l. és 24 tábla ábrákkal). —
10. Szakoktatás (Parsons, 85). —
11. Tudományos, műszaki és mérnöki oktatás (Mendenhall, 42). —
12. Mezőgazdasági oktatás (Dabney, 59). —
13. Kereskedelmi oktatás (James, 51). —
14. Művészeti és ipari oktatás (Clarke, 63). —
15. A fogyatékosok: süketek, némák, vakok és gyengeelméjűek nevelése (Allen, 51). —
16. Nyári tanfolyamok és University Extension (Vincent, 46). —
17. Tudományos társaságok (Cattell, 27). —
18. A négerok oktatása (Washington, 44). —
19. Az indiánusok oktatása (Hailmann, 36). —
20. Felekezeti tanintézetek (Larrabee, 50).

Az *Advance Sheet*-ek közül a következők jelentek meg. Az Egyesült-Államok népoktatásügye (Gove, 8 lap). — Gyermekkertek (Fisher, 31). — A testi nevelésről (Hartwell, 37). — Kézügyességi, ipari és műszaki oktatás (Woodward, 28). — *Coeducation* az elemi iskolákban és a college-ekben (Smith, 32). — A középső oktatás (Brown, 31). — Állami tanítóképző-intézetek (Lyte, 34). — Az amerikai egyetemek (Thwing, 25). — A katolikus felekezeti iskolák (Sheedy, 23). — A *Bureau of Education* kiállítása (48 lap, nagyobbára statisztikai táblázatok).

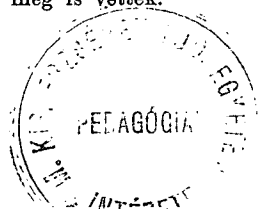
A kiállított tárgyak javarészét írásbeli dolgozatok teszik, s amit a buzgó iskolák e tekintetben nyújtanak, határozottan sok a jóból.

Van állam, amely több száz negyedrétkötetben mutatja be valamennyi iskola, osztály és tanuló dolgozatait az összes tantárgyakban. Ennél az eljárásnál helyesebb s a szakember munkáját jobban megkönnyíti az, amelyet több külföldi állam követett, hogy t. i. tantárgy- és osztályonként egy-egy jeles, jó és elégséges tanuló dolgozatát mutatta be. Minden kötet elején egy hivatalos kimutatás (*teachers statement*) van, mely feltünteti a tanítás fokát, a dolgozatok tételeit és minőségét, a tanulók korát, a dolgozatra szánt időt s rendesen azzal a kijelentéssel végződik, hogy a tanító — nem segített. Az írás nagy és olvasható; a papirosnak rendesen csak egyik oldalára írnak s a szöveg közé apró képecskéket illesztenek, melyeket könyvekből vágnak ki, ritkábban maguk is rajzolnak. Kétkem, vajjon ez a babramunka felér-e a velejáró s képzelt művészi képzéssel. A tételek igen változatosak, nagyobbára az életből és az iskolából vannak merítve, gyakorlati irányban igyekeznek a tanuló gondolkodását foglalkoztatni s előszere-ttel tárgyalják az iskolának s pályaválasztásnak esélyeit (pl. *Should we go to high school? Járjunk-e középiskolába?*). A női tanintézetekben a sokatírás szenvedélye uralkodik. A minnesotai central high schoolból 88 sőt 128 lapos monografiákat láttam Webster Dánielről, képekkel és a források lajstromával. Egy másik high school 3. évfolyamában eredeti novellákkal is találkoztam, gépirással és illusztrálva. Ime a magyarázata annak, hogy az amerikai nő miért oly termékeny az újságírás és a rövid elbeszélés terén.

Az ingatlan-halmazt kellemesen váltja fel az élő elem, értem azokat a növendékcsoportokat, melyeknek iskoláztatása a tanügyi palota különböző részeiben folyik s természetesen nagy közönséget vonz. Mellőzve a reklám-ízü Berlitz school-t, ahol egy jókedvű *monsieur* úzi tréfás társalgását az együtt ülő fiúkkal s leányokkal, akik közül az utóbbiak tanulékonyabbak, ilyen élő tanfolyamokat látunk a siketek és a dadogók oktatására; külön iskolájuk van a filippinóknak és indiánusoknak is; legtanulságosabb azonban a St.-Louis városának tanügyi csoportjában működő iskola, amelyben délutánonként egy vegyes tanulócsereg más-más tantárgyakkal foglalkozik. Németország e tekintetben sem maradt el: iskolaügyi kiállításának szomszédságában a legújabb szemléltető eszközökkel* felszerelt tantermet építtetett, amelyben a német tanítási módszereket hivatott tanférfiak gyakorlatilag mutatják be az ez iránt nagyon érdeklődő amerikai szakközönségnek.

Itt említem végül a világnak egyik leghatalmasabb botanikus kertjét és növénytani intézetét, a St. Louisban levő *Missouri botanical*

* Az ott működő Epidiascope-ot az amerikaiak meg is vették.

garden-t, melyet a magammal hozott leírások alapján dr. Perényi József illusztrálva ismertet a «Kertészeti Lapok» f. évfolyamában (4. és 33. lap folyt.)

Az idegen államok.

Ha a világiállítások rendeltetését úgy értelmezzük, amint kell, hogy t. i. a rendező ország természetszerű előtérbelépése mellett szóhoz engedi jutni a többi államokat is, a st. louis-i kiállítással meg lehetünk elégedve, mert a külső országok javarésze nem csupán «képviselve» volt ott, hanem valóban mintaszerűen mutatta be közoktatásügyének szervezetét és iskoláinak munkásságát. Az első helyet kivívott Németország mellé sorakoznak Japán és Svédország, ezeket követik Belgium, Olasz-, Angol- és Franciaország, mely utóbbtól ha nem is többet, de jobbat vártam volna.

Németország szinte felülmulta önmagát s oly valóban klasszikus kiállítást varázsolt elénk, mint amelyet eddigelé még hazájában sem nyújtott. Nem átalom kimondani, hogy már ennek a csoportnak a kedvéért is érdemes volt a hosszú és fáradságos utat megtenni, mert aki tanulmányozására kellő szaktudás mellett elég időt szentelhetett, alaposan megismerkedhetett nem csupán a német iskoláknak mai szervezetével, hanem, ami még becsesebb, ezeknek az iskoláknak közigazgatásával, belső életével és eredményeivel. Maguk az amerikaiak voltak az elsők, akik ezt a páratlan sikert készséggel elismerték. *The German contributions are facile princeps at St. Louis, and will repay the closest study* (a német csoport könnyű szerrel vívta ki az első helyet és a legbelsőbb tanulmányra érdemes), írja Butler, egy másik amerikai szakember * pedig felszólította a washingtoni *Bureau-t*, hogy a német csoport tanulmányozására külön bizottságot küldjön ki. Egy egységesen szervezett s eleve a legapróbb részletig kidolgozott eredeti tervnek anyagi és szellemi erőt nem kímélő, lehető lelkiismeretes, tehát tökéletes megvalósításával állunk itt szemben, melyet egy esetleges jövődől honi vállalkozásra való tekintettel jó lesz alaposan megismerni. Jegyezzük meg mindennek előtt, hogy a német kulturkiállítás két nagy csoportra oszlik: a tudomány és a tud. intézetek kiállítására és a szorosabb értelemben vett iskolaügyi kiállításra, melyek a következő öt csoportot ölelik fel: 1. egyetemek és más tud. intézetek, 2. vegytan, 3. tud. eszközök, 4. orvostudomány, 5. alsó és középső oktatásügy. Mi e helyen futólagosan csak az utolsó csoporttal foglalkozunk, melyről dr. *Bahlsen* írt egy mintaszerű s 144 lapra

* *The Cosmopolitan* 1904 szept. 512. lap.

terjedő szakszerű tájékoztató füzetet,* mely a szakemberre megbecsülhetetlen, amennyiben a német elemi- és középiskoláknak fejlődését és mai állását áttekinthetően foglalja magában. Mellőzve ennek tanulságos tartalmát, mely az érdeklődőknek bizonyára hozzáférhető lesz, rá akarok mutatni arra az egyszerű de elmés alapgondolatra, mellyel a németek ezt a kiállításukat megvalósították. Mindegyik iskolafajra, típusra, kiszemeltek egy-egy mintaiskolát, mely a leghivatottabb erők közreműködésével maga gondoskodott a saját külön kiállításáról, melyben azonban az egész vonalon egységes elvek érvényesültek, s amely térben is külön izléses csoportokban jutott kifejezésre, sőt az intézetnek tavalyi értesítőjében írásban és képből ismertette van. A falakon képek, táblázatok, diagrammok, az asztalokon dolgozati-füzetek, albumok, szabályzatok, értesítők, tankönyvek és tanszerek; mindenütt nagyszámú ingyen nyomtatvány (még a nagy statisztikai táblák is ügyes kisebbített alakban), s mindenek felett a hivatalos személyzetnek fáradtságot nem ismerő buzgósága a szakavatott kalauzolásban és a látogatóknak támogatása a komoly tanulmányozásban. Itt nincs titok: kedvünk szerint nézhetünk s vizsgálhatunk meg mindent. Egy ízben végig tanulmányoztam néhány középiskola érettségijét az összes eredeti hivatalos iratok, az írásbeli dolgozatok és a szóbeli feleleteket tartalmazó jegyzőkönyvek alapján; máskor a nyelvi gyakorlatokban böngésztem zavartalanul és a hivatalos nyomtatványokat hasonlítottam össze a mieinkkel. Úgy láttam, hogy egyszerűbben adminisztrálnak, a fősúlyt a lényegre fektetik, az írásb. gyakorlatokkal és javításuk módjával azonban lépést tartunk, sőt alaki tekintetben előbbre vagyunk. A középiskolákról más helyen részletesen számolok be, de itt sem hagyhatom említés nélkül, hogy az ú. n. *reformiskolák* ügye elsőrendű figyelemben és támogatásban részesül, s hogy a modern nyelvű középiskola, mint Svéd- és Franciaországban is, rohamos fejlődést mutat.

Az iskolai értesítőkből között értekezések közül kiemelem a következőt, mely kitűnő utbaigazítással szolgál a fizikai gyakorlatoknak szervezésére és vezetésére: Bericht über die Hülfsmittel für den physikalischen Unterricht und über die physikalischen Schülerübungen an der Oberrealschule vor dem Holstentore zu Hamburg. Von Dr. F. Bohnert, Oberlehrer. Hamburg 1904, 29 S. 4° u. einem Plane.» Einleitung. I. Hülfsmittel für den physikalischen Unterricht. II. Die Schülerübungen).

A kiállítás tartalmassága és elrendezése dolgában nem kisebb

* Ugyanilyen terjedelmes füzeteket adott ki a német kiállítási kormánybiztosság a többi csoportokról is.

elismeréssel kell Svédországról szólni, melynek csoportjából bizonyos szolid alaposág árad a néző felé. Az írásbeli dolgozatokat itt a kézimunka (*slöjd*) felülmulja, melyről egy minta-műhely berendezése vonja magára figyelmünket; az együttes nevelést szemlélteti egy stockholmi iskola; van továbbá számos jó iskolai butor, szép térkép és színes falikép a szentírásból. A svédek és az amerikaiak felette érdeklődtek egymásnak oktatásügye iránt, mely valóban a coéducation, higiénia, testi nevelés és a női elem túlsúlya révén számos közös vonást mutat. Így 1901-ben volt Svédországban 5760 = 33·9 % népiskolai tanító és 11.231 = 66·1 % tanítónő; s míg 1875-ben a középiskola klasszikus tagozatát (4—7. osztály) a tanulók 70 %-a, a modern tagozatot pedig csak 30 %-a látogatta, 1901-ben az illető százalékszámok már így módosultak: 42 % klasszikus, 58 % modern. Egy újabb keletű reform a társadalmi tudományok oktatásához fűződik. Kiindulva abból a fokozott mértékben mutatkozó szükségletből, mely a mai nemzedéket a társadalomhoz fűzi, 16 felső leányiskolai és a stockholmi coeducational iskola igazgatója elhatározták, hogy a felső osztályok 16—17 éves növendékei részére ilyenmü közös felolvasásokat rendeznek, melyeknek valóban rendkívüli sikerük volt. Az 1903—4. évben a következő tételek szerepeltek: A társadalmi tudományok előnyeiről (bevezető előadás); a svéd helyi törvénykezés alapvonásai; a szegények támogatása Stockholmban és a magán-jótekonyság, szegényügyi törvénykezés; a szegények gyermekei: mi történik az iskola-kötelesekkel s azokkal, akik ezen a koron alul vannak? mi a betegekkel, a testileg és szellemileg fogyatékosokkal, az elzüllettekkel? ifjusági egyesületek az Egyesült-Államokban; a népek nevelése, könyvek s könyvtárak, előadások vetített képek útján; ipari ügyek; a lakásügy különös tekintettel a szövetkezeti építkezésre a) a városban, b) a vidéken; a svéd nő a törvénykönyvben; a nőmozgalom története Svédországban; telepítési tervek és megvalósításuk.

Franciaország tanügyi kiállítására csalódást szerzett nekünk: a kiállított tárgyak minősége és megválogatása, a kevéssé rendszeres és izléses elrendezés, a tájékoztató nyomtatványok hiánya, az iskolaügy és a társadalmi gazdaságtan területeinek indokolatlan összevegyítése és a reklámszerűségnek tolakodása . . . mintha azt akarnák mondani: 1900-ban belefáradtunk a kiállításokba! De ítéljen maga az olvasó. A falakat különböző ipari, kereskedelmi és szövetkezeti vállalatok óriási szervezeti és statisztikai táblái fedik be, köztük a *Bon marché* és a *Louvre* párisi áruházak, a *Berlitz* nyelviskola és az *Esperanto* világnyelv; ha *Berlitz*ék nyomtatott köszönő-leveleket osztogatnak, ne ütközzünk meg ezen, mert hisz a híres párisi *École Alsacienne* sem restelli a szülők elismerő-leveleit keretekben kifüggeszteni. Egy

másik fülkében különböző francia vidékek: Menton, Mer de Glace, Bretagne színes tájképeit pillantjuk meg, melyek szakasztott olyanok, mint a mi hazai fürdőink színnyomatos reklámképei a pályaudvarokon. Hogy ezek mit keresnek itt, szerencsére megtudjuk ebből a felírásból «*Tableaux scolaires*». Némi kutatás után sikerült azonban jó dolgokat is felfedeznünk; ilyenek a francia iskolák meglehetősen teljes tanönyv-gyűjteménye; a fiú és leányközépiskolák tantervét jól áttekinthető rovatos kimutatások szemléltetik; nagyon becsesek Levasseurnek a minisztérium részéről kiállított iskolastatisztikai táblái a következő tartalommal: 1. a népiskolák száma (3000—87,000),¹ 2. hány tanító és tanítónő jut 10,000 lakosra (1—40), 3. a tanulók száma (200,000—6.000,000), 4. írni-olvasni tudók a sorozásnál (42—96), 5. a kiállított tanítói oklevelek (400—22,000), 6. kiadások: magán, állami, községi és összes (5—215 millió frank). Az írásbeli gyakorlatok közül a sèvres-i tanárképző-intézet magaslik ki mind a dolgozatok tárgyát, mind a tanár végezte javítás és bírálat dolgában. Külön csoport-katagust itt hiába kerestünk.

Japánnak a tokiói közoktatásügyi kormány részéről szervezett kiállítása állandó érdeklődés tárgya volt s méltán, mert az ott bemutatott tárgyak és eredmények érthetővé teszik a japán iskolamester sikereit. A sok érdekes s eredeti motívumokban bővelkedő rajz és kép igazán festői keretet teremt, melyben képviselve van minden iskolanem fotografiákkal, írásb. dolgozatokkal és tudományos irodalmával. Egy ép oly egyszerű, mint elmés rajz szemünk elé állítja az egész japán közoktatásügy szervezetét: a baloldali kis téglányalaku mező ábrázolja a gyermekkertet, melyből jobbra az elemi iskolák nőnek ki, melyeknek 4 osztálya megannyi kis mezőben fér el; ezek vezetnek a középiskolák különböző fajaihoz s. í. t. Ennek a vonzó kiállításnak szemlélését tanulságosan egészíti ki az a három, angol nyelven megírt hivatalos füzet, mely a legújabb adatok alapján ismerteti írásban és képen az egész: elemi-, közép- és főiskolai japán tanügyet, s a melyből az európai népek is nem egy okulást meríthetnének. Egy ilyen figyelemreméltó pont a sok közül a tanerőknek erkölcs-ethikai és testszervezeti fajkiválasztása, melyre még visszatérünk.²

Pazar nemzeti pavillonjában van Belgium tanügyi kiállítása, mely szintén egyike a legjobban szervezetteknek. A kevésbé sablónos

¹ A zárójelben foglalt első szám az 1837. évre vonatkozik, 3. és 4-nél 1827-re; a második szám 1901—2-re. Kár, hogy ezeket a tanulságos kimutatásokat kicsinyített alakban nem sokszorosították.

² V. ö. A japán nevelés, Somogyi G.-tól az 1898—9. Report nyomán (Magy. Paedagogia X. évf. 414—29. lap.)

tárgyak közül kiemelendők: segédeszközök a szellemileg fogyatékos gyermekek nevelésére, szabadgyakorlatok a süketek részére, a nagyszabású és sikeres alkoholelles mozgalom, melyet az amerikaiak *one of the greatest lessons in education* (a nevelésügynek egyik leghatalmasabb tanítása) jelzővel tisztelték meg. Áldásos működést fejt ki az 1896-ban alakult *Oeuvre du grand air pour les petits* intézmény, mely a mi szünidei gyermektelepeinkkel rokon, Alberta belga hercegnő védnöksége alatt áll s három tengerparti telepet tart fenn, melyekben eddig 160,323 frank költséggel 13,332 gyermek 103,743 napon át nyert elhelyezést. Számos hivatalos füzet segíti elő ennek a csoportnak a tanulmányozását is.

A többi államoknak kevésbé jelentős kiállításait mellőzve, ezzel befejezem jelentésemet a st.-louisi világkiállítás tanügyi csoportjáról, mely beváltotta abbéli ígérését, hogy *Education leads the department* (az oktatásügy vezet) s amelynek egyik fontos erkölcsi tanulsága az az amerikai tétel, hogy tanulni még másoktól sem szégyen, hanem hasznos. Hogy a szélsőségek és ellentétek mennyire egyesítve vannak az amerikai jellemben, annak egyik csattanós példája, hogy a legnagyobb önteltség mellett mégis mindig azt kutatja, hogy mit tanulhat más nemzetektől.* Ime egy amerikai szakember a következő pontokba foglalja össze a tanügyi csoport tanulságait: 1. A tanítás van hivatva a világ összes súlyos problémáinak megoldására. 2. Azok a nemzetek, amelyek, mint Németország, a tudományos és műszaki oktatást leginkább hozzáférhetővé tették, az ipar terén is a legnagyobb sikereket érték el. 3. Azok a nemzetek, amelyek a klasszikus tanításhoz egyoldalúan ragaszkodnak, lassanként háttérbe szorulnak. 4. A népek tudományos képzését legsikeresebben hatalmas állami intézményekkel (értsd az ingyenes népoktatást) lehet elérni. 5. A déli államoknak komoly faji problémáit csakis ipari és erkölcsi képzéssel és a kormány-
nak leghathatósabb támogatásával lehet megoldani. 6. A mindkét nembeli felnőtteknek állandó oktatása van olyan fontos, mint a gyermekeknek tanítása; azért minden törekvő polgár részére hozzáférhetővé kell tenni a jól szervezett, érdekes és tanulságos esti tanfolyamokat és a levelezés útján való továbbképzést.

Jelentésemben, mely módosítva és bővítve a külföldi szakkörök részére német folyóiratokban, a Berlinben megjelenő *Der deutsche Schulmann*-ban s részben a bécsi *Zeitschrift für das Realschulwesen*-ben is meg fog jelenni, igyekeztem a látott és tapasztalt dolgok gazdag tárházából azt megrögzíteni, amit legértékesebbnek tar-

* A *National Educational Association* idei közgyűlésén a kiállítás anyagával kapcsolatban több ilyen felolvasást is rendeztek.

tok, de a terjedelemre való tekintetből mellőztem ezen a helyen s külön tárgyalásra tartottam fenn a középiskolákról, a tanszerekről s tankönyvekről szóló részt.

Főcélom az volt, hogy idegen földön tanulságokat gyűjtsék haza iskolaügyünk javára; ezeknek a tanulságoknak értékesítése és megvalósítása azonban hatáskörömön kívül esik. Vajha minél nagyobb figyelemben részesülnének s minél gazdagabb termést érlelnének itthon!

KEMÉNY FERENCZ.

PÁR SZÓ A MŰVÉSZETTÖRTÉNETI REÁLIÁK TANÍTÁSÁNAK MÓDSZERÉHEZ.

(Vergilius Aeneisének tárgyalásával kapcsolatban.)

A művészettörténeti reáliák tanításának sorsa középiskoláinkban nincsen eléggé tisztázva. A tanításukat elrendelő miniszteri rendelet nem találkozott osztatlan helyesléssel a tanárság részéről. Nem azért, mintha a művészetek iránt az érdeklődés, a tudásvágy hiányzanék a tanárokból; nem, mert hiszen a konkrét alkotások virágzásának korszakában élvén, mindnyájan tudunk bennük gyönyört találni, ha azok a szépet tükröztetik vissza. S amennyiben iskoláink csinoságára oly kényesek vagyunk, hogy ódon épületben nem is tudnánk kedvvel tanítani, esztétikai izlésünket nem tagadhatjuk meg az iskolai tananyag művészeti tárgyú részletei iránt sem. A művészettörténeti ismeretek tanítása ellen felhozható ellenvetések egy részét a túlterhelés elleni szüntelen védekezés hozhatta létre és szüli most is. Ámde szülte azt hiszem az a körülmény is, hogy középiskolai tanításunk a tananyag mennyiségében szinte túltengésbe menve, az ismeretterjesztés úgy is sok rokoko különféleségével van felékítve, amely a tanuló gondolatköreinek sokféleleképen, *szeszélyesen hajlított vonalait* teremtette. Mi tagadás benne, hogy a képzőművészeti ismeretek tanítása — habár egyes tantárgyakkal kapcsolatban is — ezt a különféleséget még jobban megnövelte, s ha a művészet szellemét nem tudjuk a főismeretek szellemével megegyeztetni, természetellenre is az ismeretek közt összhangtalanságra fog vezetni, sőt mi több, az egyik ismeret a másiknak lábára fog taposni. Amellett kétségtelen, hogy a tanulók tudásának szerkezetében egyre növekvő felületesség fog lábra kapni a disszolúció oly tüneteivel, aminő a legújabb stílus szecessziós áramlataiban mutatkozik.

Azután mit szóljunk azon *contradictio in adjecto*hoz, hogy az utasítások értelmében a görög pótlások többet sajátíthatnak el a